

УДК : [371.3 : 330] (09) (477)

І. М. Леонтєва

ФОРМИ, МЕТОДИ РОЗВИТКУ ІНТЕРЕСУ ДО ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

© Леонтєва І. М., 2016
<http://orcid.org/0000-0002-6391-5027>
<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.47932>

У статті наведено характеристику форм, методів розвитку інтересу до економічних знань учнів загальноосвітніх навчальних шкіл України наприкінці ХХ – початку ХХІ століття. На основі аналізу факторів, що сприяли зміні мети, завдань, змісту, форм і методів навчання економіки, визначено етапи формування інтересу до економічних знань учнів шкіл досліджуваного періоду та охарактеризовано роль форм, методів у розвитку цього інтересу на кожному із етапів: перший етап (1981–1990 рр.) – етап формування загальнонаукового інтересу учнів до економічних знань; другий етап (1991–2000 рр.) – етап формування професійно спрямованого інтересу учнів до економічних знань; третій етап (2001–2014 рр.) – етап формування локального інтересу учнів до економічних знань. Встановлено, що у вітчизняному педагогічному просторі протягом досліджуваного періоду відбувався процес переорієнтації форм, методів формування пізнавального інтересу до економічних знань від засвоєння учнями основних понять, термінів, фактів у структурі шкільних дисциплін до розвитку економічної компетентності, яка передбачає не тільки теоретичне пізнання закономірностей економічної системи ринку, але й формування вмінь адаптуватись та бути мобільним, досягти успіху в житті та бажання змінити життя на краще.

Ключові слова: інтерес, загальнонауковий, професійний, локальний, форми, методи, економічні знання, учень, Україна.

Леонтєва І. М. Формы, методы развития интереса к экономическим знаниям учащихся общеобразовательных школ Украины конца ХХ – начала ХХІ века.

В статье представлено характеристику форм, методов развития интереса к экономическим знаниям учащихся общеобразовательных школ Украины конца ХХ - начала ХХІ века. На основе анализа факторов, способствующих изменению цели, задач, содержания, форм, методов обучения экономики, определены этапы формирования интереса к экономическим знаниям учащихся школ данного периода и охарактеризована роль форм, методов развития данного интереса на каждом из этапов: первый этап (1981–1990 гг.) – этап формирования общенаучного интереса учащихся к

економическим знаниям; второй этап (1991–2000 гг.) – этап формирования профессионально направленных интересов школьников к экономическим знаниям (2001–2014 гг.) – этап формирования локального интереса учащихся к экономическим знаниям. Установлено, что в отечественном педагогическом пространстве происходят процессы переориентации форм, методов развития экономических знаний учащихся от познания основных понятий, терминов, фактов в структуре школьных дисциплин к мотивационной компетенции получения экономических знаний, что отображает не только закономерности составляющей экономической системы рынка, но и формирует навыки адаптации, мобильности, умений достигать успехов в жизни и желания изменить жизнь.

Ключевые слова: интерес, общенаучный, профессиональный, локальный, формы, методы, экономические знания, ученик, Украина.

I. M. Leontieva. Forms and Methods of Development of Interest to Economic Knowledge among Children of General Comprehensive Schools of Ukraine (at the end of the XXth – the beginning of the XXIst centuries).

The article presents characteristic features of forms and methods of development of pupils' interest to economic knowledge in general comprehensive schools of Ukraine at the end of the XXth – the beginning of the XXIst centuries. On the grounds of the analysis of factors that influenced the change of goals, tasks, contents, forms and methods of teaching economics, the stages of formation of pupils' interest to economic knowledge at the period under research are offered. The role of forms and methods in the development of pupils' interest to economic knowledge at each of the identified periods are characterized on the basis of teaching experience. The periods are: the first stage (1981-1990) - the stage of formation of pupils' general interest to economic knowledge; the second stage (1991-2000) - the stage of formation of pupils' professionally-oriented interest to economic knowledge; the third stage (2001-2014) - the stage of formation of pupils' local interest to economic knowledge. It has been stated that that the national educational space of the period under research witnessed the process of reorientation of forms and methods of formation of pupils' cognitive interest to economic knowledge, ranging from learning the basic notions, terms, facts in the structure of school subjects to the development of economic competence, which does not only presuppose theoretical learning of laws of economic system of the market, but also the formation of skills to adapt and to be mobile, to achieve success in life and to obtain a wish to change lives for the better.

Key words: interest, general scientific, professional, local, forms, methods, economic knowledge, a pupil, Ukraine.

Постановка проблеми. Сучасна епоха глобалізації характеризується створенням єдиної світової інформаційної системи. Ці фундаментальні зміни впливають і на сферу освіти: широкий доступ до провідних бібліотек світу;

можливості навчатися дистанційно; опанування нових інформаційних технологій. Врахування цих змін потребує нових підходів до вітчизняної освіти з метою посилити бажання особистості постійно здобувати нові знання, навчити адаптуватися до швидких змін в суспільстві, забезпечити потяг до професійного розвитку в новій економічній ситуації.

Це актуалізує педагогічні пошуки щодо форм, методів розвитку інтересу школярів до навчання взагалі, до економічних знань – зокрема. Саме оптимально дібрані форми, методи сприяють становленню в учнів позитивної пізнавальної мотивації як особистісної цінності. Формування інтересу учнів до економічних знань забезпечує успішний розвиток їхнього економічного мислення та виступає умовою опанування сучасних бізнес технологій.

Критичне осмислення набутого історичного досвіду з проблеми формування інтересу до економічних знань учнів середньої загальноосвітньої школи України саме наприкінці ХХ – початку ХХІ століття, коли спостерігався сплеск експериментальних педагогічних знахідок, дозволить удосконалити процес викладання дисциплін економічного циклу в сучасній школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування економічних знань у ЗНЗ наприкінці ХХ – початку ХХІ століття була в полі зору багатьох науковців і досліджувалась у різних напрямках (Д. Алфімова, В. Дрижак, А. Нісімчук, Н. Ничкало, Н. Пасічник, І. Прокопенко, Н. Юрчук). У контексті дослідження форм і методів навчання, що сприяли підвищенню рівня пізнавального інтересу школярів до економічних знань, привертають увагу праці науковців Р. Мачулки, С. Мельникова. Розробці методів технології економічного навчання підлітків присвячені роботи Т. Гуцан, О. Собчука, В. Мирошниченко, О. Шпак; розкриття можливостей комплексу форм, методів формування інтересу до сфери економічної діяльності представлено Н.Барило, О. Павелківою.

В історико-педагогічних дослідженнях знайшли певне відображення питання форм, методів і прийомів формування економічних знань учнів у вітчизняних навчальних закладах України (Ю. Олійник), другої половини ХХ ст. (Г. Василенко), в умовах профільного навчання (Н. Аніскіна, С. Вольянська), зокрема економічного (І. Климчук, О. Набока). Формуванням у старшокласників пізнавального інтересу до економічних знань формами, методами позакласної роботи займався В. Загривий.

Разом з тим, на сьогодні відсутні історико-педагогічні дослідження, в яких було б узагальнено досвід формування пізнавального інтересу учнів ЗНЗ України наприкінці ХХ – початку ХХІ століття.

Актуальність дослідження посилюється необхідністю розв'язання *суперечності* між чітким визначенням у педагогічній теорії місця і ролі форм, методів формування пізнавального інтересу учнів до економічних знань і ситуативним урахуванням його у реальній практиці загальноосвітньої школи.

Мета статті: розкрити роль форм, методів розвитку інтересу до економічних знань учнів ЗОШ України наприкінці ХХ– початку ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. В. Безрукова визначає розвиток як об'єктивний процес внутрішньої послідовної кількісної та якісної зміни фізичних, психічних і духовних сил людини, що забезпечують реалізацію її життєвого потенціалу, її сутності та призначення. Це дозволяє виокремити у розвитку складову, яка полягає у розгляді (В. Лозова, І. Прокопенко) освітнього розвитку особистості як процесу, що відбувається у пізнанні змісту освіти, передбачає становлення особистості під впливом зовнішніх, внутрішніх, керованих та некерованих процесів навчання. Таке розуміння дає можливість розвиток економічних знань учнів у загальноосвітніх навчальних закладах розуміти як поступове вироблення особистістю здатності використовувати економічні знання у різних ситуаціях, зумовленими поєднанням внутрішніх (наявність мотивів, інтересів, потреб) та зовнішніх (форми, методи, умови економічного навчання в ЗНЗ, соціально-економічні зміни в країні) чинників.

Особливе значення у розвитку інтересу учнів до економічних знань належить організаційним формам, методам навчання. В. Лозова дефініцію «форми» у навчанні розглядає як цілеспрямовану організацію взаємодії вчителя і учнів, що характеризується розподілом навчально-організаційних функцій, добром і послідовністю ланок навчальної роботи, режимом – часовим і просторовим, а методи пов'язує з впорядкуванням способів взаємозв'язаної діяльності вчителя й учнів, які спрямовані на досягнення мети освіти. Зазначимо, що форми, методи розвитку пізнавального інтересу до економічних знань учнів спрямовано на моделювання реальних економічних фактів, подій, засвоєння термінів, теорій, показу об'єкта пізнання в його природному середовищі (В. Загривий) [2].

Вивчення сучасної психолого-педагогічної літератури свідчить, що проблема розвитку пізнавального інтересу до економічних знань учнів залишається дискусійною, що обумовлено багатогранністю трактувань дефініції «інтерес». У науковій літературі розглядають інтерес як ставлення до об'єкта (форма прояву вибіркового ставлення; активна пізнавальна спрямованість; емоційно-пізнавальне ставлення) (Л. Божович, О. Ковальов, Н. Морозова), як мотивоване позитивно емоційне ставлення суб'єкта навчання до знань з певного навчального предмета, що визначає вибіркочу спрямованість особистості на процес оволодіння його змістом (Г. Щукіна) [6].

Узагальнення існуючих у літературі думок дозволяє розрізнати такі види інтересу до знань, які є придатними і для аналізу процесу формування інтересу до економічних знань: за ступенем стійкості (ситуативний, стійкий, інтерес-ставлення); за спрямованістю (безпосередній, опосередкований); за рівнем активності (пасивний, активний); за обсягом (широкі, вузькі), за основою локалізації на навчальні предмети (аморфні, нестійкі, загальнонаукові, професійні, локальні, стрижневі).

На основі аналізу наукової літератури [1-4] та педагогічного досвіду, що привели до зміни мети, завдань, змісту, форм і методів навчання економіки, обґрунтовано три етапи формування інтересу до економічних знань та охарактеризовано форми, методи розвитку цих знань на кожному із етапів у вітчизняних середніх навчальних закладах досліджуваного періоду.

Так, на першому етапі (1981–1990 рр.) до особливостей використання форм, методів розвитку загальнонаукового інтересу до економічних знань віднесемо збагачення і розвиток концептуального ядра економічних знань в інваріантній та варіативній частинах змісту освіти. Форми, методи було спрямовано на: активне використання можливостей шкільних дисциплін (інтегровані уроки, ситуативні завдання, рольові ігри); введення факультативів, допрофільних елективних курсів, конкурсів, експериментальних спецкурсів з основ економіки («Основи виробництва», «Вибір професії» (1987 р.); розробка авторських посібників, підручників, зошитів з друкованою основою, дидактичний матеріал з реальними економічними даними; активізація учнів у суспільно-корисній праці (практичні заняття зі складання опису економічно-доцільної екологічної діяльності з охорони екології мікрорайону; лабораторні роботи із узагальнення агрометеорологічних й фенологічних спостережень;

завдання із проведення вимірювання на місцевості); підвищення рівня економії та ощадливості школярів (Всеукраїнські дитячі операції «Зернятко», «Мільйон – Батьківщині», «Уренгой»); виховання в учнях господарського ставлення до природних ресурсів (написання статей, виступи у радіопередачах «Зелений патруль Вітчизни», «Проліски», участь в «Школі бережливих», факультативи із залученням викладачів із ВНЗ.

На другому етапі вивчення економіки (1991–2000 рр.) метою форм, методів розвитку професійно спрямованого інтересу учнів до економічних знань. До основних характеристик реалізації форм, методів віднесемо: введення курсу географії з елементом економіки, вибіркового предмета «Основи економіки», інтегрованого курсу «Людина і суспільство» (1993 р.), затвердження програм «Основи економіки» (1995 р.), «Основи економічних знань» (1996 р.), розроблення експериментальних підручників «Людина у світі економіки та бізнесу» (І. Прокопенко), «Моя економіка» (Л. Крупська), «Загальна економіка» (І. Радіонова), авторських підручників учителів шкіл для старшокласників, робочих зошитів для учнів молодшої школи. Сприяння підвищенню професійного інтересу до економічних знань відбувалося завдяки благодійним програмам: фонду «Відродження» щодо впровадження методики викладання економіки «Junior Achievement Inc» на основі американських програм (підручник, задачник, ділові ігри, набір контрольних тестів); школи ЮНЕСКО; «Новий день»; Центру економічної освіти (ЦЕО, м. Харків) як незалежної некомерційної організації в галузі економічної освіти, що підтримувалася міжрегіональними фондами «Відродження» та «Євразія» щодо проведення методичних семінарів для вчителів економіки середніх шкіл України; фонду «Тасис», який здійснював організаційно-методичну та фінансову підтримку розвитку економічної освіти – проведення семінарів, конференцій, видання навчальних посібників; спрямованість інтересу на усвідомлення економічної теорії вільного ринку, формування практичних навичок в управлінні підприємством, що сприяло формуванню професійно спрямованого інтересу учнів до економічних знань. Другий етап характеризувався появою навчальних закладів нового типу (ліцеї, гімназії, приватні заклади з нетрадиційною формою профільного навчання), міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, що змістовно збагатили економічну освіту ЗОШ та посилили значущість форм, методів розвитку

економічних знань. Також, орієнтація змісту економічних дисциплін на західні моделі економічного знання, сприяє відкриттю експериментальних майданчиків, активізує участь учнів в олімпіадах, міжнародних конкурсах. Використання зарубіжного досвіду в шкільній практиці сприяло створенню бази для залучення форм, методів формування локальних інтересів учнів до економічних знань.

Третій етап економічної освіти (2001–2014 рр.) сприяв використанню засобів формування локального інтересу учнів до економічних знань, що сприяло посиленню профільної освіти, одним із таких профілів був економічний. Це зумовило: впровадження профільного навчання за індивідуальними навчальними планами і програмами; відкриття профільних класів, групи в багатопрофільних ЗНЗ, динамічних профільних міжшкільних груп, профільних економічних шкіл-інтернатів, опорних старших шкіл, НВК; МНВК; ЗНЗ на базі ВНЗ, освітніх округів «Освіта майбутнього». Також, було організовано роботу з обдарованими дітьми у міжнародних пілотних проектах, турнірах, конференціях, форумах з економіки. Впровадження інтерактивних форм, методів у профільні класи супроводжувалися віртуальними й мультимедійними програмами; електронно-комп'ютерними програмами). Це сприяло створенню системи економічної освіти та формуванню локального інтересу учнів до економічних знань.

Висновки. У ході наукового пошуку встановлено, що у вітчизняному педагогічному просторі протягом досліджуваного періоду відбувався процес переорієнтації форм, методів розвитку інтересу до економічних знань від засвоєння учнями основних понять, термінів, фактів у структурі шкільних дисциплін до розвитку економічної компетентності, яка передбачає формування вмінь адаптуватись та бути мобільним у сучасному суспільстві. Доведено, що підґрунтям використання форм, методів розвитку в учнів загальнонаукового, професійного та локального інтересу до економічних знань стали не тільки прагнення до більш ґрунтовного оволодіння цими знаннями, але й здатність учнів до творчого застосування цих знань на практиці. До напрямів подальших досліджень відносимо: вивчення умов розвитку пізнавального інтересу до економічних знань у різних сучасних вітчизняних та закордонних закладах освіти.

Література

1. Василенко Г. В. Економічні знання в структурі загальної освіти учнів середніх шкіл України (друга половина ХХ століття) : автореф. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Ганна Вікторівна Василенко. – Х., 2012. – 21 с.
2. Загривий В. І. Економічне виховання школярів / В. І. Загривий // Рідна школа. – 1999. – № 9. – С. 34–35.
3. Лукаш С. В. Педагогічне розуміння економічного мислення / С. В. Лукаш // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 1, Ч. 2. – С. 26–34.
4. Набока О. Г. Навчання і виховання майбутніх підприємців / О. Г. Набока // Рідна школа. – 1999. – № 9. – С. 24–28.
5. Пасічник Н. О. Формування інтересу старшокласників до підприємницької діяльності як засіб професійної орієнтації / Н. О. Пасічник // Наукові записки КПДУ. – Кіровоград : РВГ ІЦ КПДУ ім. В. Винниченка, 2000. – Вип. XXXI. – С. 52-59. – Серія Педагогічні науки.
6. Щукина Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательного интереса учащихся / Г. И. Щукина. – К. : Педагогика, 1988. – 237 с.